

องค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย

*อรอุมา พชรวรภาส

การพัฒนาสังคมไทยจะเห็นได้ว่าองค์กรพัฒนาเอกชน (Non Government Organization หรือ NGOs) ได้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นระยะเวลายาวนานแล้ว แต่ก็ยังเป็นที่ยกย่องและมีความสงสัยตั้งคำถามมากมายที่ต่างคนต่างก็กล่าวถึง หรือมีความรู้สึกและความคิดเห็นต่อการดำเนินงานของเอ็นจีโอในแง่มุมที่หลากหลาย ดังจะเห็นได้จากกระแสข่าวต่างๆ ที่สะท้อนผ่านสื่อมวลชน จึงส่งผลให้องค์กรพัฒนาเอกชน ถูกเข้าใจผิดเป็นว่า “เป็นองค์กรที่สร้างความแตกแยกและสร้างความขัดแย้งขึ้นในสังคม” “เป็นองค์กรที่รับเงินต่างชาติเพื่อบ่อนทำลายความมั่นคงของประเทศ” “เป็นพวกมืออับจับ อยู่เบื้องหลังการชุมนุม” “เป็นกลุ่มขัดขวางการพัฒนาประเทศ” “เป็นพวกที่ขบถต่อต้านประท้วงและคัดค้าน โครงการต่างๆ ของรัฐ” ดังนั้น ในปัจจุบันภาพลักษณ์หรือบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน ในสายตาของสาธารณชนทั่วไป บางครั้งจึงอาจถูกมองออกมาในทัศนคติเชิงลบ จากจุดนี้เองจึงทำให้ผู้เขียนสนใจจะ

ศึกษาถึงประวัติความเป็นมาและบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชน

ความหมายขององค์กรพัฒนาเอกชน

องค์กรพัฒนาเอกชน (อพช.) หรือมักจะเป็นที่รู้จักและเรียกกันทั่วไปว่า เอ็นจีโอ เป็นหน่วยงานที่มีบทบาทในการพัฒนาหรือมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคมมาเป็นระยะเวลามากกว่า 3 ทศวรรษ ซึ่งมีผู้ให้คำนิยามและความหมายของ เอ็นจีโอหรือองค์กรพัฒนาเอกชนไว้มากมายพอสรุปได้ดังนี้

ในความหมายกว้าง โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม ให้ความหมายองค์กรพัฒนาเอกชนว่าเป็นองค์กรที่เอกชนหรือประชาชนจัดตั้งขึ้น แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ 1) องค์กรธุรกิจที่แสวงหาผลประโยชน์และกำไร 2) ประเภทองค์กรอาสาสมัครที่บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ไม่แสวงหาผลประโยชน์และกำไร

*อาจารย์ประจำกลุ่มวิชาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต : ศศ.ม. (พัฒนสังคม) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

จากมติการประชุมระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชน ที่ทำงานพัฒนาด้านต่าง ๆ 37 องค์กร เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2526 ณ ห้องประชุมคณะสังคมสงเคราะห์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งได้มีการพิจารณากำหนดความหมายของคำว่า “องค์กรพัฒนาเอกชน” ไว้ว่า

1. เป็นองค์การที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อดำเนินงานพัฒนาสังคม โดยเน้นการพัฒนาคนและการมีส่วนร่วมของประชาชน

2. เป็นองค์การที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล หรือไม่จดทะเบียนก็ได้และในกรณีที่ไม่ได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล จะต้องมีการจัดตั้งองค์กรเป็นคณะบุคคล ขึ้นมาดูแลรับผิดชอบ ในการดำเนินกิจการอย่างมีระเบียบแบบแผนตามสมควร

3. เป็นองค์การที่ดำเนินงานโดยอิสระ มีกิจกรรมต่อเนื่องและไม่แสวงหาผลประโยชน์ หรือกำไร

ส่วนภูมิธรรม เวชยชัย (2527 : 3) ได้ให้ความหมายขององค์กรพัฒนาเอกชน หมายถึง “องค์กรหรือมูลนิธิ หรือสมาคมหรือ หน่วยงานที่มีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่น ซึ่งมีลักษณะเป็นสถาบันนอกบรรพชากร รวมตัวกันขึ้นตามกลุ่มวิชาชีพ กลุ่มศึกษา กลุ่มสนใจ หรือ กลุ่มที่มีเป้าหมายร่วมกัน ทั้งนี้เพื่อที่จะดำเนินบทบาทในการช่วยเหลือและช่วยคลี่คลายปัญหาในสังคม การบริการสังคม รวมทั้งการพัฒนาสังคม โดยมีได้แสวงหากำไรหรือผลประโยชน์ใด”

ขณะที่ ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์ ได้ให้ความหมายว่า องค์กรพัฒนาเอกชนเป็นหน่วยงานที่ไม่ใช่ราชการที่ได้ดำเนินกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ต่อ

สาธารณชนโดยไม่แสวงหากำไร โดยอาจจะเป็นหน่วยงานนิติบุคคล หรือไม่เป็นนิติบุคคลก็ได้ แต่ไม่รวมถึงหน่วยงานเอกชนในสาขารัฐกิจ การค้า อุตสาหกรรม บริการ ฯลฯ ที่ดำเนินกิจกรรมแสวงหากำไร (อ้างในยุพา วงศ์ไชย และคณะ , 2531)

ดังนั้นในทัศนะของผู้เขียน องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) หมายถึง “องค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐ การและไม่ใช่ภาคธุรกิจ แต่เป็นองค์กรที่จัดตั้งโดยกลุ่มบุคคลต่าง ๆ มีทั้งองค์กรที่จดทะเบียนและไม่จดทะเบียน ซึ่งอาสาสมัครจะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาสังคมและทำงานร่วมกับประชาชนช่วยเหลือกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาสต่าง ๆ โดยมีได้มุ่งหวังผลตอบแทนใด ๆ”

วิวัฒนาการความเป็นมาขององค์กรพัฒนาเอกชนต่างประเทศ

การให้ความช่วยเหลือประชาชนโดยกลุ่มองค์กรประชาชนด้วยกันเองนั้นปรากฏขึ้นในสังคมมนุษย์มาช้านานแล้ว เริ่มตั้งแต่ประเทศอังกฤษได้มีการจัดตั้งสมาคมองค์กรการกุศล (Charity Organization Society) ในปี ค.ศ. 1869 (พ.ศ. 2412) เป็นแห่งแรก หลังจากนั้นในปี ค.ศ. 1877 (พ.ศ. 2420) ประเทศสหรัฐอเมริกาได้จัดตั้งองค์กรเพื่อสังคม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนที่เดือดร้อนและป้องกันมิให้เกิดความลำบากมากขึ้น และในเวลาต่อมาองค์กรเหล่านี้ได้ขยายขอบเขตการทำงานที่กว้างขวางขึ้นโดยมีลักษณะเพื่อให้ความช่วยเหลือคนยากจนเรื่องอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และสิ่งจำเป็นอื่น ๆ รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้

ต่อมาในช่วงระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ปี ค.ศ. 1943 ได้มีกลุ่มชาวคริสตศาสนานิกชนกลุ่มหนึ่งได้จัดตั้งองค์กรช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ยามทุกข์ยาก หรือช่วยเหลือประชาชนผู้ประสบภัยพิบัติจากสงครามเป็นองค์กรที่มีแนวความคิดริเริ่มจากความรักเพื่อนมนุษย์ คือ องค์กรคาทอลิก รีลฟ เซอร์วิส (Catholic Relief Service = CRS) หลังจากนั้นองค์กร เชิร์ช เวิลด์ เซอร์วิส (Church World Service = CWS) ก็ได้กำเนิดขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน ด้วยจุดประสงค์เดียวกันในปี ค.ศ. 1946 สำหรับองค์การแคร์ (CARE) ซึ่งเป็นองค์กรการกุศลที่ไม่ได้มาจากโบสถ์ แต่มีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกันกับ CRS และ CWS คือ ช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ประชาชนในยุโรปช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าองค์กรทั้งสามองค์กรดังกล่าวถือเป็นต้นแบบขององค์กรพัฒนาเอกชนที่รู้จักกันในนาม เอ็นจีโอ ในเวลาต่อมา

นับตั้งแต่นั้นมาองค์กรประเภทนี้ได้เกิดขึ้นมากมายทั้งในยุโรปและสหรัฐอเมริกา โดยมีตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่ มีทั้งประเภทเน้นกิจกรรมเฉพาะอย่างและกิจกรรมสงเคราะห์ทั่วไป และเมื่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่างๆ เปิดกว้างขึ้น องค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้เล็งเห็นประชาชนที่ทุกข์ยากส่วนใหญ่จะดำเนินชีวิตอยู่ในประเทศด้อยพัฒนา องค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้จึงได้เข้าไปดำเนินงานในประเทศด้อยพัฒนา โดยมีวัตถุประสงค์ว่าจะผลักดันให้ประเทศด้อยพัฒนาเหล่านี้เจริญเติบโตเหมือนประเทศตะวันตก ประชาชนจึงจะพ้นความทุกข์ยาก ดังนั้นวิธีแก้ปัญหาหรือการให้ความช่วยเหลือจึงเปลี่ยนแบบมาจากประเทศอุตสาหกรรมทั้งสิ้น จึงส่งผลให้การดำเนินงานไม่ประสบ

ความสำเร็จเท่าที่ควร เพราะพื้นฐานการศึกษา วัฒนธรรมและวิถีคิดของคนมีความแตกต่างกัน สถานการณ์จึงกดดันให้องค์กรพัฒนาเอกชนจากประเทศอุตสาหกรรมต้องรับฟังความคิดเห็นจากท้องถิ่นนั้นๆ ในกระบวนการดำเนินงาน โดยที่องค์กรพัฒนาเอกชนจากตะวันตกเป็นผู้สนับสนุนด้านเงินทุนและควบคุมดูแลให้องค์กรพัฒนาเอกชนในท้องถิ่นดำเนินงาน

จุดกำเนิดองค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย

ในรอบ 30 ปีที่ผ่านมา ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง นับเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจในสังคมไทย ที่องค์กรพัฒนาเอกชนหรือเอ็นจีโอได้เข้ามามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ซึ่งแต่เดิมทิศทางการพัฒนาในอดีต “รัฐ” จะเป็นผู้มีบทบาทหลักเพียงฝ่ายเดียวมาโดยตลอด ซึ่งความเป็นจริงแล้วในสังคมไทยมีกลุ่มและองค์กรนอกระบบมาช้านานแล้ว แต่ไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนว่า องค์กรพัฒนาเอกชนที่รวมตัวกันเป็นรูปองค์กรเข้ามาทำหน้าที่แก้ไขปัญหาสังคมนั้นเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อใด แต่จุดริเริ่มเกิดขึ้นในยุคสมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีได้ทรงสถาปนาและก่อตั้ง “สภาอุณาโลมแดง” หรือ สภาภักษาไทย ในปัจจุบัน ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นต้นแบบปฏิบัติการขององค์กรพัฒนาเอกชนไทย มีจุดประสงค์เพื่อให้องค์กรนี้ดำเนินการกุศลช่วยเหลือพวกทหารที่ได้รับบาดเจ็บจากสงคราม โดยมีภรรยาข้าราชการและกุลสตรีสมัยนั้น สมัครเป็นอาสาสมัครออกปฏิบัติงานงาน

อาสาสมัครในรูปขององค์การเอกชนของประเทศไทย จึงมีจุดเริ่มต้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งกิจกรรมจะเน้นหนัก ไปด้านการช่วยเหลือผู้ประสบเคราะห์ต่างๆ เรียกว่า “งานสังคมสงเคราะห์” ภายหลังประเทศไทย ได้เข้าสู่กระแสการพัฒนาประเทศแผนใหม่ หรือที่องค์การสหประชาชาติเรียกว่า “ทศวรรษแห่งการพัฒนา” ในช่วงนั้นทำให้เกิดองค์กรพัฒนาเอกชนขึ้น เช่น สมาสตริแห่งชาติ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ในปี 2499 และในปี 2502 รัฐบาลได้ผลักดันให้มีการจัดประชุมร่วมกันระหว่างองค์กรพัฒนาต่างๆ จึงได้กำเนิด “สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย” ขึ้น งานขององค์กรพัฒนาเอกชนช่วงนี้จึงเน้นการให้ความรู้ และการสงเคราะห์แก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาส ผู้ขาดแคลนและผู้ประสบปัญหาขั้นพื้นฐาน อย่างไรก็ตามการขยายตัวขององค์กรพัฒนาเอกชนก็มีขีดจำกัด เนื่องจากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ในแต่ละช่วงมีส่วนสำคัญที่จะเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดแนวคิดและวิธีการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ดังนั้นในช่วงเวลาต่อมาแนวคิดขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เน้นการสงเคราะห์จึงไม่สามารถตอบสนองการแก้ไขปัญหาสังคมที่พัฒนาขึ้น จึงเริ่มมีการเปลี่ยนแนวทางการดำเนินงานโดยมีการศึกษาวิเคราะห์ชุมชน ไปพร้อมกับมุ่งเข้าไปแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม ต่อมาในปี พ.ศ. 2510 ศาสตราจารย์ ดร.ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยและคณบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้เล็งเห็นว่า ในช่วงของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 1 ที่ผ่านมา หากปล่อยให้ภาคชนบทเติบโตอย่างไร้ทิศทางและไม่มีความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ จะ

นำมาซึ่งปัญหาระยะยาว จึงได้ริเริ่มแนวความคิดที่จะทำให้ภาคชนบทมีความสำคัญขึ้น โดยจัดทำโครงการบูรณะชนบท โครงการบัณฑิตอาสาสมัคร โครงการพัฒนาชนบทลุ่มน้ำแม่กลอง และก่อตั้งมูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ที่จังหวัดชัยนาท โดยมีจุดประสงค์เพื่อทำงานส่งเสริมคุณภาพชีวิตของคนและองค์กรประชาชนในชนบท จึงกล่าวได้ว่า มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทย นับว่าเป็นองค์กรเอกชนที่ทำงานปฏิบัติการพัฒนาชนบทแห่งแรกในประเทศไทย อันเป็นพื้นฐานที่สำคัญของงานพัฒนาในช่วงต่อมา จนกระทั่งปลายปี 2528 องค์กรพัฒนาเอกชนทั้งประเภทพัฒนาและสงเคราะห์ จำนวน 139 องค์กร จึงได้จัดประชุมและมีมติให้จัดตั้ง “คณะกรรมการประสานงานองค์กรเอกชนพัฒนาชนบท” (กป.อพช.) ระดับชาติขึ้น ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น “คณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน” เพื่อเป็นกลไกขององค์กรพัฒนาเอกชนในการประสานงานกับภาครัฐ

นับตั้งแต่ปี 2530 เป็นต้นมาได้เกิดจุดเปลี่ยนในแนวทางการทำงาน โดยการร่วมกันระหว่างองค์กรต่างๆ เป็นเครือข่ายมากขึ้น สามารถจัดแบ่งกลุ่มกิจกรรมขององค์กรพัฒนาเอกชนออกเป็น 5 กลุ่มใหญ่ๆ คือ 1) กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับเด็กและสตรี 2) กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชน 3) กิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม 4) กิจกรรมเกี่ยวกับแรงงาน และ 5) กิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท ซึ่งประเภทการพัฒนาชนบทจะมีจำนวนมากที่สุด และได้มีการจัดแบ่งออกเป็นเครือข่ายทั้งสิ้น 13 เครือข่าย และมีองค์กรทั้งหมด 461

องค์กร ซึ่งแต่ละเครือข่ายมีรูปแบบกิจกรรมการดำเนินงานดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. เครือข่ายประสานงาน พบว่ามีองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำหน้าที่ประสานงานจำนวน 131 องค์กร โดยมีหน้าที่ทั้งให้ทุน ให้ความรู้และแนวคิด โดยการจัดอบรมสัมมนา อบรมเผยแพร่ ประสานงานองค์กรเครือข่าย บริการจัดตั้ง ประสานงานทั้งองค์กรระดับพื้นที่ ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ ด้วยการหาแหล่งทุนทั้งภายในและต่างประเทศ รวมทั้งให้ความช่วยเหลือประชาชนในด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย การมีอาชีพ

2. เครือข่ายเกษตร พบว่ามีองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานหลักด้านเกษตร จำนวน 34 องค์กร โดยให้ความช่วยเหลือเกษตรกรที่ยากจนแบบไร้เปล่า เช่น ด้านการศึกษาสำหรับบุตร สวัสดิการด้านสุขภาพ สวัสดิการด้านการรักษาพยาบาลคนในครอบครัว

3. เครือข่ายเด็ก พบว่ามีองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานเกี่ยวกับด้านเด็กเป็นหลัก จำนวน 49 องค์กร โดยองค์กรเหล่านี้จะทำงานทั้งระดับลึกและระดับกว้าง ซึ่งสรุปบทบาทในการทำงานได้ 6 บทบาท คือ 1) บทบาทในการสงเคราะห์ 2) บทบาทในการส่งเสริม ซึ่งเป็นการช่วยเหลือเด็กทางด้านเงินทุน 3) บทบาทในการสะท้อนภาพปัญหา 4) บทบาทในการเสนอทางออก 5) บทบาทในการสร้างรูปธรรม และ 6) บทบาทในทางนโยบายที่หาทางร่วมผลักดันในระดับนโยบาย

4. เครือข่ายแรงงาน พบว่า มีองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านแรงงานเป็นงานหลัก จำนวน 4 องค์กร โดยมีกิจกรรมหลักคือ เผยแพร่

ข้อมูล ให้ความรู้ รวมทั้งประสานงานร่วมกับภาครัฐและเอกชน

5. เครือข่ายชาวเขาและชนกลุ่มน้อย พบว่า องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานช่วยเหลือชาวเขา จำนวน 14 องค์กร โดยมีกิจกรรมคือ เผยแพร่ให้ความรู้ อบรม และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งประสานงานและสนับสนุนโครงการของชาวเขา

6. เครือข่ายผู้หญิง พบว่า มีองค์กรที่ทำงานด้านผู้หญิงเป็นงานหลัก จำนวน 25 องค์กร โดยทำหน้าที่ประสานงานส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรสตรี และประสานงานทั้งภาครัฐและองค์กรเอกชน เพื่อช่วยเหลือและคุ้มครองแรงงาน ส่งเสริมคุณภาพชีวิต พัฒนาอาชีพ ให้ความสำคัญแนะ เผยแพร่วรรณคดีด้านกฎหมายและสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของผู้หญิง

7. เครือข่ายศาสนากับการพัฒนา พบว่า องค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านศาสนากับการพัฒนาเป็นงานหลัก จำนวน 14 องค์กร โดยมีกิจกรรม คือ ให้ความรู้ อบรมฟื้นฟูชีวิตครอบครัว อบรมปลูกจิตสำนึกเยาวชนในเรื่องการครองตน เพศศึกษา การให้บริการสุขภาพและเผยแพร่คริสต์ศาสนา

8. เครือข่ายชุมชนแออัด พบว่า องค์กรที่ทำงานชุมชนแออัดเป็นงานหลัก จำนวน 17 องค์กร โดยกิจกรรมจะเป็นให้ความช่วยเหลือ การพัฒนาสงเคราะห์ชุมชน ส่งเสริมความมั่นคงทั้งการสนับสนุนทางด้านเศรษฐกิจ

9. เครือข่ายสาธารณสุข จะมีลักษณะการดำเนินงานด้วยการกระจายความช่วยเหลือทั้งรูป

แบบโรงพยาบาลหรือหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ อีกทั้งยังมีการให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลตนเองและครอบครัวในด้านสาธารณสุข

10. เครือข่ายพัฒนาชุมชน พบว่า องค์กรที่ทำงานด้านพัฒนาชุมชนเป็นงานหลัก จำนวน 7 องค์กร โดยมีกิจกรรมสนับสนุน ระดมทุนงานพัฒนาชุมชน การให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ มีความมั่นคงบนภูมิปัญญาของชุมชน

11. เครือข่ายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม พบว่า องค์กรที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมเป็นงานหลัก จำนวน 78 องค์กร โดยมีกิจกรรมรณรงค์ สัมมนาทางวิชาการ นำเสนอสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อม ให้ความช่วยเหลือด้านกิจกรรมแก่ชุมชน และร่วมเคลื่อนไหวเพื่อมีส่วนร่วมในการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติที่ผูกขาดกับภาครัฐเป็นสำคัญ กิจกรรมที่เห็นเด่นชัด คือ การจัดงานสัมมนาวิชาการสิ่งแวดล้อมประจำปีทุกปีขององค์กรเอกชน เพื่อนำเสนอสภาพปัญหาและการทำงานร่วมกัน และกิจกรรมเคลื่อนไหวเพื่อตรวจสอบโครงการของภาครัฐ

12. เครือข่ายสิทธิมนุษยชน พบว่า องค์กรที่ทำงานด้านการส่งเสริมสิทธิมนุษยชนเป็นงานหลักมีเพียง 13 องค์กร รูปแบบกิจกรรมคือการให้การศึกษาอบรมให้ความรู้เรื่องกฎหมายและเรื่องสิทธิมนุษยชน ให้คำปรึกษา การเคลื่อนไหวสนับสนุนผู้ด้อยโอกาสทางสังคม

13. เครือข่ายสื่อ พบว่า มีองค์กรที่ทำงานด้านสื่อเป็นงานหลักเพียง 10 องค์กร โดยมีกิจกรรมในการรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อม การศึกษา อบรมเผยแพร่งานพัฒนา

จากลักษณะการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชน ตามที่ได้กล่าวมานั้น พบว่ามีบทบาทที่สำคัญ ๆ 3 บทบาท คือ

บทบาทแรก บทบาทในการเป็นผู้กระตุ้นหรือเสริมสร้างศักยภาพการเรียนรู้ของชาวบ้าน ให้เขามีความมั่นใจในตนเอง สามารถพึ่งพาตนเองได้ กล้าคิด กล้าทำ และกล้าตัดสินใจ ตลอดจนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ซึ่งจะมีลักษณะการดำเนินงานที่ลึกไปกว่าองค์กรของภาครัฐ กล่าวคือ มีการประสานงานกับกลุ่มชาวบ้านอันเป็นกลุ่มดั้งเดิมที่รวมตัวกันตามธรรมชาติ รวมทั้งพยายามค้นหาความต้องการที่แท้จริง และดึงให้กลุ่มชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

บทบาทที่สอง บทบาทในการเป็นผู้ประสานงานและสร้างข่ายงาน ซึ่งบทบาทดังกล่าวองค์กรพัฒนาเอกชน ได้ดำเนินงานมากกว่า 20 - 30 ปีแล้ว โดยจะทำหน้าที่ในการผลักดัน ต่อยอดหรือเจรจาให้เหตุการณ์บางอย่างเกิดข้อยุติ นอกจากนี้ยังเป็นองค์กรในการเชื่อมโยงระหว่างชุมชนต่าง ๆ ในภูมิภาคเดียวกัน เพื่อให้เกิดเครือข่ายของชาวบ้านที่ประสบปัญหาเดียวกันจะได้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และมีการรวมพลังในระดับที่กว้างขึ้น

บทบาทที่สาม บทบาทในการรณรงค์สังคม ให้สังคมได้รับรู้ตระหนักถึงปัญหาของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งจะเป็นการดำเนินงานที่มีวัตถุประสงค์ในการต้องการให้สังคมมีมาตรการในการแก้ไขปัญหาช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายเฉพาะด้าน เช่น การให้ความช่วยเหลือกลุ่มเด็กหรือเยาวชน ด้านผู้หญิง ด้านสาธารณสุข หรือด้านสิทธิมนุษยชน เป็นต้น

ซึ่งการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนที่ผ่านมานั้น พบว่ายังมีข้อขัดแย้งหรือปัญหาบางประการ ดังเช่น

1. ประชาชนบางกลุ่มคิดว่าองค์กรพัฒนาเอกชนมีการทำงานเพื่อต้องการสร้างชื่อเสียง หรือเพื่อหวังผลประโยชน์จากประชาชน เช่น ต้องการหาเสียงให้กับกลุ่มนักการเมือง ต้องการสร้างฐานของกลุ่มตนเองให้มีความมั่นคง

2. อาสาสมัครที่เข้ามาทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนบางกลุ่มคนไม่มีความรู้หรือความชำนาญเท่าที่ควร หรือบางคนเข้ามาเพื่อต้องการแสวงหารายได้ ดังนั้น จึงส่งผลให้การทำงานไม่มีประสิทธิภาพ

3. ประชาชนมักจะมีความเห็นว่า การดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนกับหน่วยงานของภาครัฐมีความขัดแย้งกันอย่างต่อเนื่อง จึงทำให้เกิดความสับสนว่าองค์กรใดที่มีแนวความคิดที่จะช่วยเหลือประชาชนอย่างแท้จริง

4. องค์กรพัฒนาเอกชนมักจะเข้ามามีบทบาทในสังคมก็ต่อเมื่อมีเหตุการณ์การปะทะระหว่างภาครัฐกับประชาชน โดยองค์กรพัฒนาเอกชนจะเข้ามามีบทบาทในการเป็นผู้นำของฝ่ายประชาชนเพื่อต่อรองอำนาจกับภาครัฐ ดังนั้นจึงทำให้ประชาชนบางกลุ่มมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อองค์กรพัฒนาเอกชน

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ผู้เขียนจึงมีความคิดเห็นว่าในอนาคต องค์กรพัฒนาเอกชนควรมีการปรับเปลี่ยนการดำเนินงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้นและเพื่อให้มีความเท่าทันกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ

1. องค์กรพัฒนาเอกชนไม่ควรจะดำเนินงานในลักษณะของการแก้ไขปัญหาเฉพาะจุดหรือแก้

ไขปัญหาเฉพาะด้าน แต่ควรมีการดำเนินงานในลักษณะของการให้ความรู้หรือให้ข้อมูลแก่ประชาชนเปรียบเสมือนเป็นผู้คอยสังเกตการณ์ คอยแนะนำเพื่อให้ประชาชนสามารถดึงศักยภาพของตนเองออกมาใช้

2. กลุ่มบุคคลที่อาสาสมัครเข้ามาทำงานในองค์กรพัฒนาเอกชนควรรับทราบข้อมูล มีความรู้หรือมีการเตรียมตัว มีการปลูกฝังแนวความคิด จิตสำนึกในการทำงานร่วมกับชุมชนก่อนที่จะเข้ามาดำเนินงาน

3. องค์กรพัฒนาเอกชนควรมีการจัดการที่มีระบบ แต่มิได้หมายความว่า เป็นการจัดการเพื่อเน้นที่ผลกำไร เป็นการจัดการที่มีเป้าหมายเพื่อการดำเนินงานมีประสิทธิภาพ โดยให้องค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ มีการรวมตัวและร่วมกันดำเนินงานเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กร

4. องค์กรพัฒนาเอกชนต้องผลักดันให้รัฐบาลจัดสรรงบประมาณในการดำเนินงาน เนื่องจาก การของบประมาณสนับสนุนจากต่างประเทศจะเป็นเรื่องยากขึ้นทุกที

5. องค์กรพัฒนาเอกชนทุกองค์กรควรมีการรวมกลุ่มกัน เพื่อกำหนดนโยบายในการดำเนินงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และเพื่อให้การทำงานมีลักษณะเป็นมืออาชีพ จะต้องมีการกำหนดกฎระเบียบมากขึ้น แต่คงไม่เม้ากับระบบราชการเพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาเรื่องการจัดการ

ซึ่งการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนในอนาคตข้างหน้า จะมีวิธีดำเนินงานอย่างไรผู้เขียนมีความคิดเห็นว่าเป็นการยากมากที่จะทราบได้ ดังนั้นวิธีที่ง่ายสุด คือ การที่อาสาสมัครที่เข้ามาดำเนินงานในองค์กรคงต้องศึกษาหาความรู้หรือประสบ

การณ้จากประเทศที่เจริญกว่าและด้อยกว่าเรา แล้ว ประชาชนและของหน่วยงานภาคอื่น ๆ อย่างต่อนำเฉพาะสิ่งที่สามารถนำมาปรับใช้กับประเทศของ เนือง มีการประสานงานตลอดเวลา เพื่อให้การเราได้ รวมทั้งต้องมีการศึกษาถึงความต้องการของ ดำเนินงานเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

บรรณานุกรม

- ชินชัย ชี้เจริญ. (2538). นโยบายของรัฐบาลต่อองค์กรพัฒนาเอกชนและข้อเสนอแนะ. ใน เอกสารประกอบการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อหาแนวทางการปรับปรุงกฎข้อบังคับที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาองค์กรเอกชนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ม.ป.ส.
- นันทวัฒน์ บรมานันท์. (2541). แนวทางในการส่งเสริมการดำเนินการขององค์กรพัฒนาเอกชน: ศึกษาเฉพาะกรณีกฎหมายและระเบียบต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา: รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเอเชียและภาคีความร่วมมือเพื่อสนับสนุนการพัฒนา.
- ไพศาล สังโวลี. (บรรณาธิการ). (2534). ทศวรรษ...องค์การพัฒนาเอกชน. กรุงเทพฯ: มูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม.
- ภูมิธรรม เวชยชัย. (2527). องค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนา.
- ยุพา วงศ์ไชย และคนอื่นๆ. (2537). ระบบสวัสดิการสังคมในกระแสโลกาภิวัตน์: องค์กรสังคมสงเคราะห์เอกชนกับการแก้ไขปัญหาสังคมในทศวรรษหน้า. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Amara Pongsapich. (1995). Strengthening the role of NGOs in popular participation. In Jaturong Boonyarattanasoontorn, Gawin Chutima. (editors). *Thai NGOs : the continuing struggle for democracy : the perspective, role and experiences of Thai NGOs in social, economic and political development*. Bangkok: Thai NGO Support Project.